

Голові разової спеціалізованої вченої ради
з присудження ступеня доктора філософії
у Кам'янець-Подільському національному
університеті імені Івана Огієнка
доктору філологічних наук, професору
РАРИЦЬКОМУ Олегу Анатолійовичу

РЕЦЕНЗІЯ

**рецензента кандидата філологічних наук, старшого викладача кафедри
української мови Кам'янець-Подільського національного університету**

імені Івана Огієнка

ШЕВЧУК Зореслави Сергіївни

на дисертаційну роботу «Вербалізація авторського сприйняття довкілля

в українському художньому тексті постмодерну:

стилістично-семантичний та експресивний аспекти»

КОЗЯРУК Аліни Ігорівни

представлену на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 03 Гуманітарні науки

за спеціальністю 035 Філологія

Актуальність теми дисертаційної роботи. Дисертація Аліни Ігорівни Козярук «Вербалізація авторського сприйняття довкілля в українському художньому тексті постмодерну: стилістично-семантичний та експресивний аспекти» є однією з успішних спроб простежити основні тенденції в репрезентації світобудови в художніх текстах українського постмодерного дискурсу, здійснити семантичний аналіз особливостей індивідуального сприйняття колірної картини світу, особливостей інтимізації в текстах сучасних письменників, з'ясувати втілення функції іронічного світобачення й дати оцінку лексико-семантичним засобам сучасних українських текстів,

виявити оцінно-експресивний ефект задекларованої прози. Отож, актуальність запропонованого дослідження не викликає сумнівів, оскільки відображає особливе зацікавлення глобальною проблемою структурування людських знань про світобудову через вербалізацію їх в мові/мовленні, тексті та дискурсі. Дисертантка зазначає, що в українському мовознавстві очікується опис ментальних уявлень про мовні знання та їх конкретне застосування, а також аналіз реакції суспільства та мовної особистості на лінгвістичні процеси кінця XX – початку XXI століття.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Аліна Ігорівна успішно опанувала термінологічний апарат метаопису мовного матеріалу, лаконічно визначила мету, об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження обрано творчість письменників початку XXI століття, а предметом – засоби вербалізації авторського сприйняття докiлля в сучасному художньому дискурсі, ментальних структур, що об'єктивуються в соціальній діяльності людини та художніх текстах сучасних українських письменників.

Мета роботи сформульована доречно і передбачає простеження основних тенденцій в репрезентації світобудови в художніх текстах українського постмодерного дискурсу, здійснення семантичного аналізу особливостей індивідуального сприйняття колірної картини світу, особливостей інтимізації в текстах сучасних письменників, утілення функції іронічного світобачення й оцінка лексико-семантичних засобів сучасних українських текстів, виявлення оцінно-експресивного ефекту, таким чином, вербалізація сітки координат ціннісних орієнтацій сучасного бачення докiлля авторами задекларованої прози.

Оптимальним видається і коло дослідницьких завдань, яке окреслила авторка. Досить вдалим, на нашу думку, є також вибір ілюстративного матеріалу (із творів сучасних українських письменників: Марини Гримич «Варфоломієва ніч», «Егоїст», Галини Вдовиченко «Найважливіше – наприкінці», «Бора», Надійки Гербіш «Теплі історії до кави», Тамари Горіха

Зерня «Принцип втручання», Лариси Денисенко «Танці в масках» Ксенії Заставської «СТЕСК. Мереживо життя», Братів Капранових «Забудь-річка», Ірени Карпи «Добрі новини з Аральського моря», Людмили Когут «Країна розбитих сердець», Марії Матіос «Чотири пори життя», «Нація. Одкровення», Ольги Слоньовської «Дівчинка на кулі», написаних у проміжках 2002 – 2024 рр.).

Робота виконана за допомогою грамотно дібраного й науково виваженого методологічного інструментарію: у дослідженні використано метод аналізу та синтезу інформації, дедукції та індукції, описовий метод, метод семантичного аналізу, метод функційного аналізу, метод порівняльного аналізу, контент-аналіз.

Дисертація має чітку, логічно обґрунтовану структуру, яка загалом відповідає цілі й завданням, що в ній поставлені. Робота складається зі вступу, трьох розділів із підрозділами і проміжними висновками, загальних висновків, списку використаних джерел (209 позицій), ілюстративних джерел (18 позицій), одного додатку. Загальний обсяг роботи становить – 182 сторінки, з них основного тексту – 139 сторінок.

У **вступі** дослідниця обґрунтувала вибір теми роботи, актуальність, сформулювала мету, завдання, визначила об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрила новизну, теоретичне і практичне значення роботи, зазначила інформацію про апробацію результатів дослідження та публікації, схарактеризувала структуру роботи.

У першому розділі *«Лінгвістичний аспект експресивного сприйняття довкілля»* Аліна Ігорівна розглянула семантичну специфіку авторського бачення світобудови; проаналізувала поняття індивідуального стилю та його співвіднесення з авторською мовною картиною світу, окреслила це поняття за лінгвістичними студіями; розкрила лексико-семантичні інноваційні процеси в мові останніх десятиліть та описала оцінні компоненти в українських художніх текстах.

Проаналізувавши різні погляди дослідників, дисертантка цілком слушно наголосила, що об'єктивність висвітлення активних лексико-семантичних процесів на матеріалі сучасних українських прозових текстів можлива саме за умови залучення до аналізу творів масової літератури, специфіка якої безпосередньо впливає на відбір мовних засобів: актуальність тематики інтенсифікує вживання неологізмів; дохідливість викладу детермінує появу коментарів; орієнтація на масового споживача передбачає врахування «мовної моди» (захоплення іншомовними словами, жаргонізмами, термінами, що репрезентують терміносистеми тих галузей знань, до яких під впливом екстралінгвальних чинників посилився інтерес – психології, міфології, економіки, інформатики тощо); розважальний характер досягається лінгвістичним експериментуванням.

Другий розділ *«Вербалізація авторського загального та ситуативного сприйняття довкілля»* присвячений аналізу колірних лексем та їх лінгвокультурній інтерпретації в постмодерній прозі; дослідженню категорії інтимізації як авторському засобові опису довкілля; опису функцій запозичених лексем в українському художньому дискурсі як маркерів додаткового експресивного значення; репрезентації кількісної оцінки як різновиду авторського сприйняття довкілля.

Із залученням достатнього текстового масиву Аліна Ігорівна проаналізувала колірну лексику, наголосила на багатоетапному вивченні колоративів у межах різних методологічних парадигм. За спостереженнями дослідниці, кожен колір в аналізованих текстових фрагментах є вираженням і вдало використаним, оскільки якнайточніше передає сутність не лише змалюваного образу, а й внутрішній світ митця, його ставлення до героя, засвідчує високу фахову майстерність, естетичну витонченість. Аліна Ігорівна дійшла висновку, що колірні лексеми в авторській інтерпретації як елемент довкілля несуть естетичне та експресивне навантаження, а, отже, є маркерами соціального спрямування когнітивних процесів, які відбуваються в українському художньому дискурсі.

У цьому розділі Аліна Ігорівна розглядає категорію інтимізації як авторський засіб опису довкілля, яка, на думку дослідниці, дає змогу виявити цікаві мовні (мовленнєві) факти, що вирізняють різні лінгвокультури. На основі аналізу розвідок українських мовознавців до трактування категорії інтимізації (а це переважно на матеріалі англійської, французької мов) авторка засвідчує актуальність виокремленої проблеми в сучасному мовознавстві.

Відзначимо, що серед особливих засобів в українському художньому тексті дисертантка виокремлює графічні засоби, діалектизми, екзотизми, лексеми, що є засобами оформлення розмовних варіантів мовлення, специфічними синтаксичними конструкціями. Вони, на думку Аліни Ігорівни, сприяють демонстрації авторського моделювання художнього тексту відповідно до тих моделей, які є в авторському уявленні.

Наукове зацікавлення викликають описані дисертанткою способи творення «модної» інновації і відповідно три її види: 1) актуалізація власної традиції в певній лінгвокультурі; 2) запозичення з інших лінгвокультур; 3) неологізація. У роботі Аліна Ігорівна розмежовує такі поняття, як «ключові» та «модні» слова; подає класифікацію номінацій окремих понять, явищ, предметів за часовими мовними ідентифікаторами; виокремлює причини функціонування «модних» слів в українській художній прозі кінця ХХ – початку ХХІ ст.

На основі достатнього масиву ілюстративного матеріалу дисертантка зафіксувала різноманіття на рівні оцінного сприйняття кількісних характеристик навколишнього світу в нумеральних, ад'єктивних, субстантивних та інших експонентів, їх поєднання у висловлюванні, що відображає варіативність когнітивних авторських моделей. Під час такого аналізу дослідниця виявила різницю в способах пізнавального та мовного відображення реальної кількісної визначеності в точних і оцінних формах.

У третьому розділі «Семантичні механізми експресії в романах Марини Гримич» Аліна Ігорівна визначила роль концептуальної метафори як експресивного засобу створення іронічного ефекту. Під час дослідження

дисертантка з'ясувала, що концептуальні метафори, незвичні порівняння, побудовані за різними моделями, в художніх текстах політичного забарвлення виконують головну функцію у створенні експресивного характеру тексту.

Цікавим та актуальним убачаємо підрозділ, присвячений опису мовних портретів політиків. Дослідниця розмежувала окремо образи роману «Варфоломієва ніч» і «Егоїст» Марини Гримич, наголосивши на тому, що в першому романі вони – літературні герої, а в другому мають політичних прототипів – депутатів Верховної Ради. Дисертантка послідовно описує та аналізує навмисне вживання іншомовних слів, переосмислення афоризмів, прецедентні компоненти, презентує функціонування різних мовних засобів, якими користуються політики, наголошує на тому, що для творчої манери Марини Гримич, крім обов'язкового врахування соціального статусу героя в його портретному описі, наступним визначальним моментом є авторське ставлення до героя. Відзначимо, що Аліна Ігорівна не обійшла увагою оцінний аспект під час відтворення образів політиків.

Описуючи засоби структурування політичного виступу в художньому дискурсі, дисертантка наголосила на виразній експресивності мовних засобів, утілених у творах Марини Гримич, водночас зауважила і на використанні нейтральної лексики навіть у реченнях, де немає жодного оцінного значення, яке було б виражено експліцитно, але в цілому таке висловлення має імпліцитний оцінний характер завдяки контексту.

На основі гумористично-сатиричних творів «Варфоломієва ніч» та «Егоїст» Марини Гримич Аліна Ігорівна достатньо ґрунтовно проаналізувала особливості вживання політичної лексики. На нашу думку, подані дисертанткою вузлові точки-концепти в репрезентованих романах (держава, уряд, влада, вибори, політика, партія) сприяє кращому розумінню авторських інтенцій. Посилило науковий текст та зробило його легшим для осмислення й аналізу запропонована схема семантичного модуля політичної лексики в романах Марини Гримич «Варфоломієва ніч» і «Егоїст» (с. 135-138).

Описуючи терміни-неологізми, дисертантка висновкувала, що у творах Марини Гримич політична лексика використана для створення іронічно-сатиричного спрямування, а саме за допомогою описаних лексем інтерпретовано фразеологізми, афоризми. Із цією ж метою вжито іншомовні політичні лексеми у незвичному контексті, порівняно політичні терміни із загальновживаними словами, зроблено цікаві спостереження над іменами і прізвищами політиків.

Висновки до дисертації є логічно умотивованими, достатньо ґрунтовними, вони сконцентровано відтворюють сутність дисертаційної роботи та окреслюють перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

Список використаної наукової літератури оформлено відповідно до вимог наукових фахових видань України, він містить праці іноземними мовами, а також багато тих наукових розвідок, які видані впродовж останніх п'яти років.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна результатів дослідження визначена тим, що в ній уперше проводиться комплексний аналіз процесів репрезентації авторського світобачення в сучасній українській прозі з позиції створення загальної моделі сприйняття довкілля на основі накладання часткових умонастроїв окремих письменників. На новому когнітивному матеріалі виявлено основні текстові категорії, що функціують в художньому дискурсі, визначаються основні засоби оцінно-експресивного забарлення сучасних творів. Новим визначаємо побудову авторських мовних координат вербалізації мовної картини світу в репрезентованих творах.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у вивченні історії української літературної мови найновішого періоду, у процесі викладання навчальних курсів з української лексикології, стилістики та соціолінгвістики. Напрацьовані висновки можуть бути застосовані в теоретичних курсах «Лінгвістика кольору», «Прагмалінгвістика», «Комунікативна лінгвістика»,

«Політична лінгвістика», «Риторика», у лексикографічній практиці, досвіді написання навчальних посібників та підручників.

Наукові праці, які відображають результати дисертації. Основні результати та твердження дослідження висвітлено та опубліковано у 9 одноосібних публікаціях та одній у співавторстві з науковим керівником (вклад автора – 0,5 обсягу статті), з них 4 статті в фахових виданнях України категорії Б, 5 – тез доповідей у міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференціях, що відповідає п. 8. Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Прорецензована розвідка за змістом та формою є завершеним самостійним дослідженням. Аналіз дисертації Козярук Аліни Ігорівни вказує на відсутність текстових запозичень без належного покликання на джерела та засвідчує дотримання вимог академічної доброчесності.

Загальна оцінка дисертації. Дисертація А. І. Козярук – ґрунтовна праця, що має самостійний характер і виконана на належному теоретичному рівні. Загалом позитивно оцінюючи дослідження дисертантки, висловимо деякі зауваження та міркування:

1. У п. 3.1. Концептуальна метафора як експресивний засіб створення іронічного ефекту досить розлого проаналізовано метафоричні конструкції, вказано на їхній іронічний смисл, зазначено їх належність до однієї чи кількох моделей, що дозволяє розглядати твір одного автора в змістовій єдності, проте в тексті дисертації типи таких моделей не подано. На нашу думку, у роботі варто було б подати відому типологію концептуальної метафори у трактуванні Джорджа Лакоффа і Марка Джонсона та апробувати її на аналізованому текстовому масиві. Відтак цей підрозділ був би значно структурованішим та мав би більш логічну структуру. Крім того, у роботі за ВТССУМом витлумачено лише окремі метафори. Наприклад, у реченні: *«То ж переінакшимо нашу фразу на: розпочався виборчий марафон»* (Гр. Варф.,

с.34), *марафон* – *тобто біг на велику дистанцію*. Логічніше було б або подавати всі трактування метафор, або жодного, або наголосити на доцільності подання значень окремих метафоричних конструкцій.

2. У 3 розділі (п. 3.2. Експресивні засоби створення портретів політиків) дисертантка зазначає, що образи політиків є досить своєрідним засобом створення одночасно політичної сатири та іронії, влучно розмежовуючи ці засоби створення комічного. Аліна Ігорівна наголошує, що портрети стосуються різних сторін діяльності людини, її зовнішності, манери вести розмову тощо та *створюються різними засобами*. У висновку до підпункту читаємо, що *вивчення прийомів створення образів* свідчить про авторську майстерність мовного добору Марини Гримич (с. 116), проте ні засоби, ні прийоми у тексті не уточнено. Водночас, на наше переконання, робота значно б виграла, якби дослідниця доповнила зазначені гіпотетичні образи політичних лідерів зовнішніми характеристиками (за творами Марини Гримич).

Водночас у дисертації описано окремі аспекти зовнішності політиків (руки, очі, зуби, голос, посмішка, одяг, зачіска тощо), проте, на наш погляд, значно б увиразнило текст виокремлення критеріїв портретування за відповідними параметрами і тоді вже їх оцінна репрезентація (позитивна/негативна/нейтральна (наприклад, опис фігури (товстий/худий), носа (з горбинкою/рівний/короткий) тощо).

3. У роботі дисертантка зазначає, що Марина Гримич користується політичною лексикою для створення іронічно-сатиричного спрямування своїх творів, а саме за допомогою таких лексем інтерпретує *фразеологізми*, створює *афоризми*. Афоризми в тексті проаналізовано достатньо, а от фразеологізми вжито поодинокі.

4. У тексті дисертації натрапляємо на незначні стилістичні та технічні огріхи.

Висловлені міркування мають рекомендаційний характер і не впливають на цінність проведеного дослідження. Основні здобутки праці, її

концептуальні положення, повнота висновків, їх відповідність поставленим меті й завданням, методологічні прийоми є самодостатніми і принципових зауважень не викликають.

Отже, дисертація КОЗЯРУК Аліни Ігорівни на тему: «Вербалізація авторського сприйняття довкілля в українському художньому тексті постмодерну: стилістично-семантичний та експресивний аспекти» відповідає спеціальності 035 Філологія, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор, Аліна Ігорівна КОЗЯРУК, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Офіційний рецензент,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри
української мови
Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка

Зореслава ШЕВЧУК

